

Komunikační formy sluchově postižených

„Řeč, jako specificky lidský komunikační prostředek, se vyskytuje v různých formách a podobách. Lidé mají možnost používat té, která jim k dorozumění nejlépe slouží. Ztráta sluchu je nemá vzdalovat od lidí.“

Prof. PhDr. Zdeněk Matějček, CSc., 1998

Komunikace

- communicatio - spojení, sdělování
- *obecně lidská schopnost využívat výrazových prostředků pro vytváření, udržování a pěstování mezilidských vztahů*
- komunikační schopnost - užívat jazyk jako *system* znaků a symbolů ve všech jeho formách
- komunikační proces - sdělování a výměna informací

Klasifikace komunikace

z vizuálního hlediska

- pohledy (délka pohledu, četnost,...)
- výraz obličeje (emoce)
- pohyby (gesta - kývnutí, škrábání)
- fyzické postoje (posturologie)
- vzdálenosti (proxemika - intimní, osobní)
- sdělování dotykem (haptika)

Dělení komunikačních forem u SP

- daktylní abeceda, daktylotika
- daktylografie
- pomocné artikulační znaky
- Hand-Mund systém
- mluvená hlásková řeč
- odezírání
- psaná forma řeči
- znakový jazyk
- znakovaný jazyk
- Gestuno
- mimika
- gestikulace
- dramatizace
- pantomima

* daktylní abeceda

- užívá různých poloh a postavení prstů k vyjádření hlásek nebo písmen
- druhy : jednoruční, obouruční, smíšená; do dlaně
- **1998** - jeden z oficiálních komunikačních prostředků pro výuku a vzdělávání SP
- výhody :
  - přesná analýza a syntéza slova
  - jednodušší získávání slovní zásoby
  - podpora odezírání
- nevýhody :
  - způsobuje stakatovitost mluvy
  - není „trvalá“
- využití v rámci :
  - ZŠ pro SP, odezírání, v rámci tlumočnictví

* pomocné artikulační znaky

- vztahují se k fonémům x daktylotika ke grafémům
- využívají se při tvoření a rozvoji řeči u SP
- upozorňují na :
  - správnou polohu mluvidel (l, u)
  - pomáhají si ohmatat místa v oblasti obličeje
  - na rezonanci mluvidel (m,n)
  - charakter výdechového proudu (p,b,t)

* mluvená hlásková řeč

■ typické projevy SP :

- vývoj mluvní techniky je v přímém vztahu k vlastnímu vývoji řeči
- narušení všech fází mluvní produkce :
dýchání, fonace, artikulace
- specificky změněna *modulace řeči*
- *dysgramatismy*

■ předměty na ZŠ pro SP

- český jazyk
- logopedická péče - ILP

* odezírání

- „Slyšení očima je velmi delikátní umění, jímž může bystré a pozorné oko podle pohybu rtů slyšet i to, co mluví kterákoliv osoba.“

J. Bulwer, Philocophus, 1648

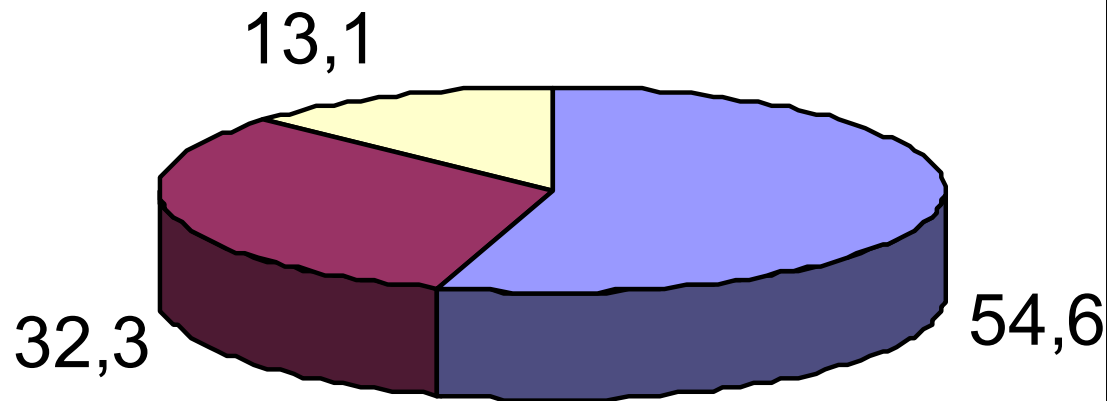
- „Odezíráním nazýváme dovednost jedince vnímat mluvenou řeč zrakem a pochopit tak obsah sdělení nejen podle pohybu úst, ale i podle mimiky obličeje, výrazu očí, gestikulace rukou, celkových postojů těla, situačních faktorů a kontextu obsahu mluveného.“

(Krahulcová, 2002)

- nedokonalá náhrada sluchu
- jeho kvalita je přímo závislá na *kombinaci vloh a na vrozených předpokladech* pro jejich rozvoj
- realizuje se prostřednictvím vnímání *tzv. kinémů* - pohybů mluvidel
- *několik fonémů* má jeden *společný kiném* - *p, b, m* nebo *f, v*
- některé hlásky mají kiném prakticky *zrakem nezachytitelný* (*h, ch, k, g*)
- *nejlépe* se odezívají *samohlásky*

rozdělení hlásek podle jejich obtížnosti při odezírání v (%)

- dobře
(e, o, a, i, í, u, á, é, ou, ú, ó, au, v, m, p, b, f)
- obtížně
(t, s, n, l, r, d, y, c, š, ř, č, ž)
- vůbec ne
(k, j, ň, h, ch, ť, d', g)

* *podmínky odezírání*

- dokonalý a nepřerušovaný zrakový kontakt
- osvětlení - intenzita a směr světla
- vzdálenost mluvící osoby
- řeč, její tempo a rytmus
- způsob výslovnosti mluvícího a momentální situace
- stejná výšková úroveň obličejů komunikujících
- stav zraku
- pozornost, postřeh, pohotovost
- krátkodobá a dlouhodobá paměť, atd.

* složky odezírání

a) technická složka

- viditelnost hlásek
- vliv vrozených schopností

b) psychická složka

- koncentrace, paměť, logický úsudek, schopnost kombinace a dedukce

* stupně odezírání

a) *globální* - vstupní forma, faciální obraz je spojen s představou

b) *lexikální* - izolované hlásky

c) *integrální* - komplexní, konečná forma odezírání

* psaná forma řeči

■ *cíl :*

- rozumět psanému textu
- vyjadřovat svoje myšlenky písemnou formou

* ■ při jejím vnímání není možné opírat se o situaci, mimiku, posunky a gesta spoluhlavícího

■ psaná podoba jazyka je mnohem *abstraktnější než mluvená řeč*

■ *stupně výuky psané formy řeči :*

a) globální čtení

b) analyticko - syntetické čtení

c) čtení z hlediska celoživotního vzdělávání

* znakový jazyk

- tzv. *vlastní znakový jazyk neslyšících* (přirozený jazyk neslyšících)
- *vizuálně-motorický prostředek komunikace*
- umožňuje plnohodnotnou komunikaci
- *vlastní gramatika i vlastní slovník*
- **znak** - *složka manuální* - tvar ruky, orientace dlaně a prstů, pohyb ruky
  - *složka nemanuální* - výraz obličeje, pohled, pozice a pohyb hlavy či trupu a orální složka
- „*mateřským*“ jazykem je pouze pro část neslyšících - pro ty, co se již hned od narození setkávali se ZJ

Odlišnost ZJ od mluveného jazyka

- mluvené jazyky jsou *lineární* - v jazykové výpovědi není možný jiný způsob než řadit postupně jeden znak (slovo) za druhým
- znakové jazyky jsou *simultánní* - znaky lze provádět současně, protože lze využívat trojrozměrného artikulačního prostoru

- *inkorporace* - včleňování- modulace-
pozměňování:
  - inkorporace časových údajů (minulý týden, příští týden, pozítří)
  - inkorporace počtu (dva roky, tři měsíce, čtyři hodiny)
  - inkorporace osobních zájmen (ptát se, pozvat)
  - simultánní artiklace záporu (nechci, nebavit, nemám hlad)

- **znaky deiktické (ukazovací)**
  - jsou nejjednodušší, přímo ukazují na objekty v bezprostředním okolí, bývají dobře srozumitelné (my, ty, tady)
- **znaky ikonické**
  - z jejich charakteru lze snadno vyčíst jejich původ (auto, dům, počítač, brýle, spát, pít)
- **znaky symbolické**
  - souvislost s označovaným objektem není patrná, označují se jimi především vlastnosti a děje, jsou náročné na čtení (smutný, označení měsíců a dnů)

* *ontogenetický vývoj znakového jazyka*

- pohyby, gesta, výraz obličeje
- znakové žvatlání (4-6 měsíců)
- protoznaky
- stádium jednoho znaku (8-12 roků)
- stádium dvou znaků (1.5-2roky)
- stádium tří znaků (2-2,5roků)
- osvojování morfologie ZJ
- používání delších komplexních výrazů
- po 5.roce se upevňuje základní stavba jazyka
- používání komplikovaných výrazů (10-12let)

* znakovaný jazyk

- v našem případě - znakovaná čeština
- *uměle vytvořený systém* závislý na mluveném národním jazyce každé země
- *kompromis* mezi mluveným jazykem většinovým a vlastním znakovým jazykem neslyšících

* Gestuno

- *nadnárodní znakový systém*
- původně měl obsahovat *znaky s obecnou platností*
- 1.slovník - Britská asociace neslyšících
- další slovník vydán 1979 ve Varně
- největší zkušenosti má *Bulharsko*

* mimika

- vyjadřuje pomocí výrazu obličeje emoce, např. zlé nebo radostné pohledy
- mimika může být součástí znaku

* gestikulace

- umožní první porozumění řeči
- podporuje schopnost nápodoby
- připravuje půdu pro používání slov